

Дар'я Борисівна Ярош,
молодший науковий співробітник
науково-організаційного відділу
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

Анна Василівна Мовчан,
молодший науковий співробітник відділу
моніторингу обдарованості дітей та молоді
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

Вікторія Василівна Смець,
старший науковий співробітник
науково організації відділу
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

Анастасія Олександрівна Ласкова,
молодший науковий співробітник
відділу проектування розвитку обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.015.31

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

В статті раскрыто поняття інформаційно-образовательного пространства, проанализированы предпосылки его формирования и влияние информационной среды, в частности Интернет-сети, на интеллектуальное развитие ребенка. Авторами статьи отмечен механизм взаимодействия в системе «ребенок – машина» и место родителей и учителей в этой системе

Ключевые слова: Интернет-среда, информационное пространство, система образования, информация, интеллектуальное развитие.

The concept of informatively-educational space is exposed in the article; preconditions of his forming and influence of informative environment are analyzed, in particular Internet-networks, on intellectual development of child. The author of the article is mark the mechanism of cooperation in the system «a child – a machine» and place of parents and teachers in this system.

Keywords: Internet-environment, informative space, system of education, information, intellectual development.

Сучасний етап розвитку системи освіти України та систем освіти європейських країн зокрема, характеризується неймовірною кількістю інформації, вміння отримувати, аналізувати та користуватися якою стало нагальною потребою. Спрямованість освіти України до європейської ускладнюється відсутністю єдиного освітнього простору, створення якого необхідно для подальшого розвитку української освіти.

На рубежі тисячоліть освіта перетворюється на одне з основних джерел стратегічних ресурсів – людського капіталу та знань, що визначають загальний рівень розвитку суспільства. Головним прискорювачем цього розвитку стає інформатизація освіти. Аналіз сучасного стану систем освіти європейських країн доводить актуальність та необхідність існування й розвитку інформаційних освітніх мереж, що нині стали невід’ємною частиною навчально-виховного процесу у країнах світу та в Україні. Наша держава приділяє значну увагу розвитку освіти, висвітлюючи її мету та основні пріоритетні напрями. Так, Національна доктрина розвитку освіти наголошує на тому, що необхідне «постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення; інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового просторів» [3].

Необхідність створення єдиного інформаційно-освітнього простору в Україні обумовлено сучасними тенденціями розвитку світового співтовариства – прагненням побудувати високорозвинену економіку, засновану на знаннях. Поняття освітнього простору варто розуміти як певну соціальну сферу, що пов’язана з явищами та процесами в галузі освіти, в якій здійснюється освітня діяльність; також це сфера освітньої галузі, що найбільшою мірою визначає рівень розвитку людини, суспільства, галузі, нації та держави, відтворює та збільшує її інтелектуальний, духовний та екологічний потенціал [5]. Отже, в освітньому просторі людина знайомиться та взаємодіє з освітнім середовищем, що її оточує, в процесі чого осмислює, пізнає світ та навчається. Наразі інтенсивно розвиваються окремі його складові, і останнім часом у цьому напрямі досягнуто певних результатів. Створення такого простору можна розглядати як систему взаємозалежних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, виробничих, управлінських процесів, спрямованих на задоволення знаннєвих потреб та формування інтелектуально розвинених дітей.

Відкритий освітній простір наразі нерозривно пов’язаний із поняттям «інформаційний освітній простір». Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій трактує інформаційний простір як форму існування інформаційних систем, що характеризується структурною протяжністю та диференційованістю. Трактують інформаційного простору

розглядається через призму поняття інформаційного середовища, тобто сукупності інформаційних елементів, що оточують інформаційну систему і впливають на неї, а також великої кількості технічних і програмних засобів зберігання, обробки та передачі інформації, інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікаційної інфраструктури, засобів інформатизації, що дозволяє істотно підвищити якість засвоєння знань [4].

Перш ніж дослідити важливість формування інформаційно-освітнього простору, доцільно звернутися до терміну «інформація» (від латин. *informatio*), що означає роз’яснення, переказ [1].

З давнини людство знаходило різні засоби акумулювання та розповсюдження інформації: спочатку папіруси, книги, рукописи, пізніше – радіо, телефон, телеграф, кінематограф, телебачення. Нині у сучасному суспільстві інформація тісно пов’язана з комп’ютерами, користування якими практично замінило все вищезгадане.

На сучасному етапі розвитку суспільства, яке вже наразі визначається як «інформаційне», основною проблемою стає не лише набуття, а й отримання та засвоєння велетенських обсягів знань.

Зважаючи на це, важливим аспектом для системи освіти є оволодіння вчителями та учнями комп’ютерної грамотності, уміння користуватися новою комп’ютерною технікою, здатність вилучати необхідну корисну інформацію, користуватися інформаційними мережами, застосовувати їх у науково-педагогічній практиці, навчально-виховному процесі тощо.

Поява інформаційно-комунікаційних технологій сприяла процесам відкритості наукового, інформаційного, культурного простору, інноваційної педагогічної діяльності. Стрімкі зміни не залишили осторонь від цих процесів і розвиток дитини. Якщо порівняти темпи життя та обсяги знань дитини нашого століття і дитини, яка жила 200–300 років тому, то результати цього порівняння не завжди будуть на користь дітей третього тисячоліття. Серед негативних факторів, що здійснюють небажаний вплив на здоров’я та психіку дитини, ми виділимо такі: екологічні фактори (забруднення навколишнього середовища, хімічні й мутагенні продукти харчування); надзвичайний обсяг інформації (телебачення, радіо, Інтернет, література, спілкування); зростання ролі техніки в житті людини (іноді батьки дитини в через життєві обставини значну частину часу проводять біля комп’ютера, різних механізмів, а відпочинок – біля телевізора); недостатній фізичний ритм життя (іноді рух дитини обмежується лише шляхом до школи); патологічний вплив телебачення, преси, Інтернету (нав’язлива реклама, фривольні програми, втома очей). Надзвичайний обсяг інформації, який наразі оточує дитину, вимагає підготовки її до життєдіяльності й освіти в такому насиченому середовищі вже на етапах підготовки до школи.

У процесі формування інформаційно-освітнього простору для інтелектуального розвитку дітей необхідно зважати на потреби в Інтернеті у різних вікових групах.

Дитині віком до 7 років цікаво й необхідно грати, особливо – у розвиваючі та сюжетно-рольові ігри. Яким би іграм не надавала перевагу дитина – віртуальним чи іграм з іншими дітьми, – це матиме позитивний вплив на її розвиток, зрозуміло, якщо дотримуватись часових обмежень (не більше 30 хвилин на день).

З 7 до 11 років діти як і раніше люблять грати та прагнуть використовувати Інтернет саме як своєрідний майданчик для ігор. Але в цьому віці в дітей «прокидається» так зване соціальне «Я». Дітям важливо зайняти значуще місце в житті свого маленького світу (класу, школи), дружити з однолітками. У цьому випадку потрібно надати їм практичні поради щодо встановлення контакту з однолітками, беручи разом участь у віртуальному спілкуванні в Мережі. Зрозуміло, у всьому необхідно дотримуватись міри, і тоді Інтернет стане дитині помічником у подоланні бар'єрів спілкування, партнером у розвиваючих іграх, учителем у вивченні іноземних мов, джерелом необхідної інформації для уроків.

Дитина в 11–14 років – це підліток, тому найголовнішою, провідною його діяльністю є спілкування з однолітками. Інтернет для дітей цього віку може стати просто незамінним помічником. Після 11 років у підлітків починає активно пробуджуватись інтерес до дорослого життя, психології статей та всього, що з цим пов'язано. Важливо, щоб відповіді на свої запитання підліток отримував насамперед від дорослих, а не на сумнівних сайтах.

Дитина старше 14 років – уже досить доросла людина, яка вважає, що сама краще знає, як їй потрібно поводитися, яку музику слухати, що читати, з ким спілкуватися. Починаючи з цього віку з дитиною можна говорити і про вибір майбутньої професії. А в Інтернеті можна знайти безліч інформації, що допоможе дитині визначитися, а старшим наставникам (батькам, учителям) – контролювати та, якщо виникне потреба, коректувати вибір дитини, знаходячи більш повну інформацію щодо різних професій.

І хоча на екрані комп'ютера Інтернет представляється дитині абсолютно віртуальним світом, тим не менше в ньому існують загрози, здатні заподіяти реальну шкоду. На відміну від дорослих Інтернет-користувачів, діти можуть не усвідомлювати небезпек, які підстерігають їх у Мережі. Наразі так склалося, що будь-яка дитина, яка входить в Інтернет, може переглядати будь-які матеріали, серед яких може бути насильство, наркотики, порнографія, сторінки, які підштовхують молодь до самогубства, вбивства та багато чого іншого. Усе це доступно в Інтернеті без обмежень. Світова громадськість приділяє особливу увагу питанням безпеки дітей, оскільки вони належать до найбільш вразливої категорії користувачів Інтернету. Міжнародні організації, уряди країн, різні фонди та комерційні структури створюють та підтримують програми, спрямовані на навчання грамотного та безпечного використання Інтернету дітьми. А тому у кожній сучасній шкільній бібліотеці та вдома потрібно встановити правила користування Інтернетом.

У процесі розгляду вищезазначеного питання необхідно наголосити на тому, що часто дитина залишається самотньою в так званому людино-машинному світі. Майже повна відсутність спілкування з однолітками, недостатня увага з боку батьків, через їхню зайнятість, оскільки вони змушені займатись процесами матеріального забезпечення свого існування в складних соціально-економічних умовах. Усі ці причини часто підштовхують дитину до занурення в комп'ютерне «задзеркалля». Ідеалом має бути стан повної гармонії у системі взаємин «дитина – машина», що спричинено освітньою парадигмою «навчання впродовж усього життя», згідно з якою особистість має оволодіти навичками самостійного пошуку інформації, самоосвіти, самовиховання з метою оновлення знань у зв'язку зі швидкоплинним старінням інформації. І саме в цьому їй у нагоді мають стати інформаційно-комунікаційні технології (комп'ютер, Інтернет, програмне забезпечення тощо). Комп'ютерні засоби мають бути для дитини інструментом набуття знань, а не засобом створення такої віртуальної реальності, за якої можна сховатись від реальності життя.

Дитина мешкає в просторі, який утворюють її близькі, знайомі, друзі та зовсім незнайомі люди. Вона засвоює норми поведінки, виховується, досліджує свою власну територію та середовище, в якому вона існує. Соціальне оточення дитини формується в дошкільних навчальних закладах, родині, серед однолітків. Чим більше життєвого досвіду та «живих» контактів отримує дитина, чим більше ігрових дій із партнерами здійснює, тим більша вірогідність її успішного інтелектуального розвитку та самовираження.

Важливу роль в освіті відіграють знання та навички, які діти набувають у процесі навчання. Розглядаючи знання як інформаційний ресурс людства, можна виокремити два аспекти: формально-логічний (інформаційний) та семантичний (когнітивний), що впливають на розвиток інтелекту дитини, що є важливою характеристикою людини, її головним знаряддям у боротьбі за існування та прогрес. Функціонування інтелекту безпосередньо пов'язане з народженням семантичної інформації – нових знань. Отже, «інтелект – це специфічна форма організації індивідуального ментального (розумового) досвіду» [6], на який впливає отримана інформація та від якої він певним чином залежить.

Аналізуючи основні засади сучасної школи, можна говорити про те, що вона нині більше спрямована на учня, стаючи «антропоцентричною». Йдеться про те, що центром усіх навчально-виховних процесів має стати конкретний учень. Основною метою антропоцентричної школи є інтелектуальне виховання, а всі методи та форми організації шкільного життя повинні підпорядковуватись всебічному розвитку особистості, починаючи ще з дошкільного віку.

Отже, саме сфера послуг та доступ до інформації виступають ключовими аспектами становлення нового суспільства, а з іншого боку, їхній власний розвиток і став основою для формування нової теорії

соціального прогресу. Розглянемо два можливих напрями розвитку подій для дитини-дошкільника в цьому інформаційному суспільстві.

Один із них полягає в тому, що батьки, які досконало володіють комп'ютерними технологіями, знають як позитивні, так і негативні впливи, які персональний комп'ютер здійснює на організм, та уникають їх, поступово вводять дитину у світ сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Позитивний розвиток таких подій передбачає: пояснення дитині тривалості роботи-гри за комп'ютером і те, як вона може заподіяти лиха здоров'ю; дотримання встановленого часу роботи на комп'ютері; дуже ретельний підбір техніки за параметрами мінімальної фізичної шкоди дитячому організму; особливий контроль за тими програмами, з якими буде працювати дитина. На наш погляд, одна з найскладніших проблем полягає у фільтрації батьками тих програмних продуктів, які пропонує сучасний ринок для дітей 3–6 років. Батьки, які піклуються про розвиток і здоров'я своєї дитини, ніколи не посадять її на «голку ігроманії». Тому перевагу буде надано музичним дитячим творам, аудіоказкам, абеткам, іграм, що імітують професійну діяльність, розмальовкам, логічним комп'ютерним розвивальним програмам, іноземним аудіословникам, азбукам, конструкторам мультиплікаційних фільмів тощо.

Другий напрям розвитку подій має негативні тенденції. Коли батьки, придбавши сучасну комп'ютерну техніку, не здійснюють контроль за комп'ютеризованою ігровою діяльністю дитини, а саме: не контролюють час, проведений за комп'ютером, не приділяють уваги змісту програм, які використовують їхні діти. Не кожна ігрова програма і далеко не кожний дитячий мультиплікаційний фільм дасть дитині користь. Науковці всього світу переймаються з причин негативного впливу на дитячу психіку багатьох мультиплікаційних серіалів, мережових «бродилок», «стрілялок», «аркад», що несуть бездушність, агресію, жорстокість. Це підтверджує А. Федоров, який довів, що наразі маніпулятивний вплив медіазасобів здійснюється на особистість на декількох рівнях, а саме: на психофізіологічному рівні (вплив на прості емоції), соціально-психологічному (який здійснюється на ефекті компенсації, коли в читача, слухача, глядача створюється ілюзія реалізації своїх типових заповітних бажань шляхом ідентифікації з персонажем медіатексту), інформаційному (відображення корисних для людей утилітарно-побутових відомостей), естетичному (акцент на майстерність творців медіатексту).

Інформаційні технології, якщо їх вважати за процеси, пов'язані з переробкою інформації, завжди використовувалися в освіті. Усебічний розвиток особистості на всіх ступенях навчально-виховного процесу в освітньому закладі залежить від змісту та якості інформації, що надається учневі та студенту.

Обсяг наукової інформації, зокрема й педагогічної, кожні п'ять років значно зростає. Наразі в інформаційному просторі освітньої сфери склалася така

ситуація, коли майже 95 % всієї наукової інформації залишається невикористаною. Причина в тому, що насамперед цей факт полягає в обмеженій швидкості переробки інформації людським мозком (близько 50 біт за секунду). Окрім того, існує низка так званих інформаційних бар'єрів (мовних, географічних, політичних, історичних, вікових, соціально-психологічних, професійних, організаційних тощо). Характерною рисою сучасного суспільства є і так звана інформаційна криза, що існує як комплексна соціальна проблема сучасної науково-технічної революції. Вона охоплює як розвиток здібностей людини сприймати та перероблювати інформацію, так і створення відповідних технічних засобів використання інформації, подальше удосконалення соціальних відносин. Таким чином, можна стверджувати, що сучасність ставить перед наукою завдання вивчення та використання інформаційних процесів в різних сферах життя, особливо освіти, оскільки подальший прогрес неможливий без оптимальної організації процесів обігу інформації.

Таким чином, необхідно зазначити, що цивілізація, яка вступає в інформаційний період свого існування, породжує інформаційне суспільство, в якому інтелект стає безпосередньою соціальною силою, завдяки інформаційному розповсюдженню через інформаційні освітні мережі, зокрема, вже готових знань. Ці знання необхідні людству для розвитку прогресу, для покращення та просування економіки та політики країн, освіти та життєдіяльності громадян. Вагому роль в цьому відіграє інформаційно-освітнє середовище, вплив якого на вищезазначені процеси має важливе значення.

Використані літературні джерела

1. Большая советская энциклопедия. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru>
2. Максимова Г. П. Модернизация воспитания в высшей школе на основе интеграции педагогики и искусства в медиасреде: Автореф. дис. д-ра пед. наук / Г. П. Максимова. – Ростов-на-Дону, 2007. – 49 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти. – Розділ IX («Інформаційні технології в освіті»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
4. Синергетика и образование: Хрестоматия / Сост. В. А. Харитонов, И. В. Меньшиков, О. В. Санникова. – Ижевск: Издательский дом «Удм. ун-т», 2003. – 480 с.
5. Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій навчання / Уклад. М. Ю. Кадемія; За ред. Р. С. Гуревича. – Вінниця: Ландо-ЛТД, 2008. – 103 с.
6. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – М.: Изд-во «Барс», 1997. – С. 220.